

Давидова Ірина Віталіївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЧИНІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Науково-технічний прогрес і розвиток ринкової економіки призвели до того, що правочини, які вчиняються з використанням електронних засобів зв'язку, стають повсякденним явищем у нашому житті. Переваги у вчиненні правочинів за допомогою електронних засобів зв'язку очевидні: швидкий, оперативний обмін інформацією, зручність зберігання, оброблення, відправлення документів.

Враховуючи інформатизацію суспільства та формування цифрового середовища, в якому передбачається взаємодія всіх суб'єктів правовідносин, зокрема і цивільних, можна говорити про існування двох паралельних підходів: традиційного та нового (інформаційного). Наразі ми є свідками формування інформаційного, цифрового суспільства нового зразку (якості). Це стосується і правочинів: сьогодні є можливість укласти правочини як традиційним способом, так і більш оновленим, електронним, що офіційно регулюється законодавством (умови вчинення, сторони, наслідки невиконання умов тощо). Другий спосіб можна розглядати як «перехідний», що застосовується в процесі адаптації суспільства до більш прогресивного, технологічно нового способу. В світовій практиці вже є приклади успішного укладення правочинів (зокрема, договорів) за допомогою технології розподіленого реєстру, які мають назву смарт-контракти (smart contracts). На даний час можна говорити, що це революційна технологія та вона лише починає апробуватися, але за свідченнями експертів є досить перспективною.

Правочин є одним з найбільш поширених юридичних фактів сфери приватного права, а також головною підставою виникнення згаданих вище цивільних регулятивних правовідносин. Як правова категорія, правочини характеризуються сукупністю ознак, що дають можливість відмежовувати їх від інших юридичних фактів, зокрема, правочин: завжди є вольовим актом; є дією, спеціально спрямованою на досягнення певного правового результату; є дією суб'єктів цивільного (приватного) права; завжди є правомірною дією. Названі ознаки є загальними для усіх правочинів, а тому стосуються і правочинів, які укладаються в ІТ-сфері. [1]

Варто згадати також, що в ІТ-сфері набули поширення дво- та багатосторонні правочини (договори). Зокрема, це: ІТ-договори надання послуг програмного забезпечення або його розробки; ІТ-договори роботи із ФОП або програмістами; договори про юридичний супровід фрі-лансерів; договори про юридичний аудит ІТ-компаній; договори купівлі-продажу сайту, домену, бренду тощо; будь-які договори, укладені за участі інтернет-магазинів; договори про правове забезпечення діяльності інтернет-магазинів; концесійні договори; ліцензійні угоди; договори про сумісну діяльність у сфері ІТ-відносин; договори, об'єктом яких є права інтелектуальної власності. Всі вони повинні відповідати загальним цивільно-правовим вимогам, які висуваються чинним законодавством до договорів, що зумовлене універсальністю категорії «договір» і придатністю її для використання у різноманітних сферах людського буття, в тому числі і в ІТ-сфері. [2, с. 170]

«Традиційними» можна назвати правочини, правове регулювання яких закріплене в ЦК України, зокрема, чітко прописані умови дійсності, наслідки недійсності, існує стала судова практика з даного питання. Фактично, це є усні та письмові правочини, другі з яких можуть бути завірені нотаріально та підлягати державній реєстрації. В своїй більшості правочини укладаються письмово, що супроводжується підписами сторін, а до недавня обов'язковим

було і використання печаток (для юридичних осіб). Однак, нещодавно дана вимога була вилучена з редакції ст. 207 ЦК України [3]. Це свідчить про прагнення законодавця спростити документообіг всіх суб'єктів господарювання та привести діюче національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів. Однак, вважаємо, що це лише невеликий крок в даному напрямку. Зокрема, в багатьох країнах світу уже давно використання печаток не є обов'язковою умовою посвідчення документів. За висновками експертів, альтернативою є застосування подвійного підпису, що зменшує ризики підробки, водночас забезпечує більш кваліфікований підхід до прийняття рішень. [4] Такий підхід є досить поширеним явищем в компаніях з іноземними інвестиціями, у банківському секторі.

Аналізуючи розвиток категорії правочину в контексті розвитку інформаційного суспільства, його інформатизації та адаптації до норм європейського права та законодавства, першим вагомим кроком на цьому шляху можемо вважати законодавче закріплення та практичне застосування інституту електронної комерції. Ринок електронної комерції в Україні фактично сформований давно, але не маючи спеціального правового регулювання, електронні правочини вчинялись, як правило, на основі публічної оферти, до якої приєднується інша сторона договору (правочину), частіше, конклюдентними діями. Наприклад, продаж товарів, надання послуг за допомогою Мережі відбувається і сьогодні саме так. [5, с. 240]

У 2015 році було прийнято Закон України «Про електронну комерцію», який було розроблено з метою гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу – Директивою 1999/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 1999 року про рамки Співтовариства для електронних цифрових підписів. Даний Закон законодавчо закріпив такі поняття, як «електронна торгівля», «електронний правочин», «електронний договір» та інші та врегулював порядок укладення електронних

договорів. Зокрема, під електронною торгівлею розуміється господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; під електронним правочином – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; під електронним договором – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов’язків та оформлена в електронній формі. Тому саме порядок вчинення електронних правочинів, їх чинність та наслідки – основна мета правового регулювання у цій сфері, оскільки на практиці часто при укладенні правочину в електронній формі виникає питання про підписання договору сторонами належним чином.

Особливостями укладених правочинів в цифровій (електронній) площині є засоби ідентифікації, як інструменту встановлення особи, яка її вчиняє (можуть бути використані наступні засоби ідентифікації: електронний підпис, електронний цифровий підпис, паспорт громадянина України у формі карти з безконтактним електронним носієм (та електронним цифровим підписом), Bank ID, підпис одноразовим ідентифікатором та аналог власноручного підпису) та форма його вчинення, дотримання якої є однією із загальних вимог, необхідних для забезпечення його чинності.

Впровадження в повсякденне життя інформаційних технологій має наслідком виникнення на практиці таких важливих питань, як складання заповіту на продукти ІТ-відносин та його виконання; спадкування інтелектуальної власності на продукти ІТ, авторських прав на них тощо; поділ успадкованих прав на продукти ІТ між кількома спадкоємцями; переходу прав на продукти ІТ за спадковим договором тощо.

Одним з важливих кроків використання інформаційних технологій з метою забезпечення прозорості вчинення правочинів, де замовниками є

суб'єкти у розумінні Закону України «Про публічні закупівлі», вважаємо впровадження в дію та активне використання системи електронних державних закупівель ProZorro (<https://prozorro.gov.ua/>), яка щороку допомагає зекономити значні бюджетні кошти.

Наступним кроком на шляху вдосконалення вчинення правочинів, використання сучасних технологій та останніх інформаційних розробок є використання технології блокчейн. Зокрема, розробники системи електронних держзакупівель Prozorro запропонували новий проект - децентралізовану електронну систему аукціонів держмайнае-Auction 3.0, яка, на відміну від Prozorro, має базуватися на технології blockchain. Презентацію даного проекту можна знайти на сайті <http://www.eauction.idf.solutions/>.

Перехідним етапом до впровадження такої технології можна назвати згадану вище і вже апробовану у вересні систему електронних торгів арештованим майном «СЕТАМ», де була використана технологія збереження й захисту даних «Blockchain» (зараз має назву «OpenMarket»).

Аналіз історичного розвитку правочинів, їх розвиток, вдосконалення та трансформація внаслідок розвитку інформаційних технологій дають можливість говорити про те, що досягнення сьогодення в якості забезпечення можливості в рамках правового поля вчиняти правочини в електронній формі, без укладення паперових договорів, присутності сторін при його укладенні тощо є лише «перехідним» етапом та дає підґрунтя для формування правочинів «нового типу» (так званих «розумних» контрактів, які частіше позначаються терміном «смарт-контракти»). Їх можна назвати «перспективними» правочинами, тобто такими, які можуть стати «звичайною справою» через десять-п'ятнадцять років.

Список використаної література:

1. Давидова І.В. Загальна характеристика категорії «правочин» за діючим законодавством України // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» – 2014. – № 6. – Режим доступу: www.pap.in.ua
2. Давидова І.В. Особливості підстав виникнення цивільних правовідносин у ІТ-сфері / Є.О. Харитонов, І.В. Давидова // ІТ-право: поняття та сутність: моногр. / За ред. О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2017. – С. 161-184.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами – підприємцями : Закон України від 23.03.2017 р. (документ 1982-19) – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1982-19>
4. Барщук І. Застосування подвійного підпису документів захистить краще, ніж печатка. – Режим доступу : <http://legalans.com/articles/publications/7873-zastosuvannya-podvynogo-pdpisu-dokumentv-zahistit-krasche-nzh-pechatka.html>
5. ІТ-право: теорія та практика : навч. посібн. [авт. кол.] ; за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової. – Одеса : Фенікс, 2017. – 472 с.